

Sprawozdanie z Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego „Dyskurs edukacyjny w ujęciu interdyscyplinarnym. Warsztaty Analizy Dyskursu”, Bydgoszcz, 7–8 listopada 2016 roku

Bydgoskie Seminarium Naukowe „Dyskurs edukacyjny w ujęciu interdyscyplinarnym. Warsztaty Analizy Dyskursu” stało się w listopadowe dni okazją do spotkania badaczy, entuzjastów, a także wszystkich zainteresowanych szerokim obszarem studiów nad dyskursem. Wydarzeniu, zorganizowanemu w dniach 7–8 listopada 2016 roku przez Pracownię Metodologii Badań Pedagogicznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy, przyświecała idea „promowania teoretycznych i metodologicznych założeń badań nad dyskursem, zwłaszcza wśród rodzimych pedagogów oraz konsolidacji interdyscyplinarnego grona badaczy”¹.

W obradach uczestniczyli reprezentanci różnych dyscyplin naukowych z ponad 20 ośrodków akademickich całej Polski, a także spoza kraju. Uczestnicy seminarium mieli okazję spotkać znakomitych gości, badaczy dyskursu, a wśród nich przedstawiciele konsorcjum naukowego „Analiza dyskursu” oraz posłuchać w bydgoskiej Bibliotece Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego ich wystąpień, gdyż seminarium stanowiło kontynuację organizowanych przez konsorcjum Warsztatów Analizy Dyskursu (WAD).

Pierwszego dnia (7 listopada) odbyła się sesja wykładów (dwie części po dwa wystąpienia) oraz panel dyskusyjny. Seminarium otworzyła Kierowniczka Pracowni Metodologii Badań Pedagogicznych dr hab. Helena Ostrowicka, prof. UKW. Przywitawszy gości, prof. Ostrowicka zaprosiła mgra Jerzego Stachowiaka z Uniwersytetu Łódzkiego, aby przedstawił charakterystykę oraz działalność konsorcjum naukowego „Analiza Dyskursu”. Cel konsorcjum, związany z ideą współpracy pomiędzy badaczami reprezentującymi różne ośrodki i dyscypliny badawcze, stał się także celem określającym bydgoskie spotkanie oraz swoistym wprowadzeniem w pierwszą, wykładową część.

Prowadzenie tej części sesji objęła dr hab. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UKW, a jako pierwsza wykład wygłosiła dr hab. Agnieszka Rypel, prof. UKW, rozpatrując „Dyskurs edukacyjny w ujęciu procesualno-kognitywnym”.

Profesor Rypel rozpoczęła swoje wystąpienie od nieobcej badaczom dyskursu konstatacji, iż dyskurs jest pojęciem wieloznacznym, a poza tytułowym, procesualnym oraz kognitywnym ujęciem, przywołała także podejście interakcyjne, strategiczne oraz kulturowe. Odnosząc się do kwestii definicyjnych, wskazała rozróżnienie na wąskie (lingwistyczne) i szersze (interdyscyplinarne) interpretacje dyskursu, zaś definicje dyskursu edukacyjnego (w zakresie zawężonym

---

¹ http://www.ukw.edu.pl/jednostka/pracownia_metodologii_badan/dyskurs-edukacyjny, dostęp: 15.02.2017.

oraz szerokim) proponowała rozpatrywać w powiązaniu z określoną definicją edukacji. Profesor Rypel wskazała na własne zainteresowanie specyfiką dyskursu edukacyjnego związanego ze sferą zinstytucjonalizowanej edukacji oraz ukazała obszary działania społecznego w sformalizowanym dyskursie edukacyjnym. Określiwszy dyskurs (za M. Pêcheux) jako miejsce spotkania języka z ideologią, prelegentka przedstawiła także propozycję badania przekazu ideologicznego w dyskursie edukacyjnym, osadzoną w krytycznej analizie dyskursu.

Drugi wykład w tej części sesji wygłosił dr hab. Marek Czyżewski, profesor Uniwersytetu Łódzkiego, a temat wykładu stanowiła „Pedagogizacja życia społecznego. Zastosowanie perspektywy postfoucaultowskiej – zalety i ograniczenia”. Profesor w swym wystąpieniu poruszył m.in. takie kwestie jak: przenoszenie zjawisk i kategorii pedagogicznych do obszarów niezwiązanych z wychowaniem, czy poszerzanie pedagogicznych semantyk (na przykładzie foucaultowskiej kategorii „ujarzmiania” związanej z wytwarzaniem podmiotów). Traktując o wzorach odczytywania prac Michela Foucaulta, prelegent wyraził przekonanie, iż pokutują w literaturze odczyty jednostronne, jednocześnie zaznaczając potrzebę odczytywania „metaprzekazu”. Profesor wskazał obszary niewykorzystanego potencjału *governmentality studies*, a także bariery na drodze do badawczych realizacji, określając je jako meta-metodologiczne problemy.

Po przerwie obiadowo-kawowej rozpoczęła się druga część sesji wykładowej, którą poprowadził dr hab. Piotr Kostełko, prof. UKW. Jako pierwszy wystąpił dr hab. Lotar Rasiński, prof. Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, z wykładem pt. „Trzy koncepcje dyskursu: Foucault, Habermas, Laclau”. Nakreślił on najpierw kontekst swych rozważań: przedstawił inspiracje oraz najważniejsze tezy związane ze zwrotem lingwistycznym, odwołując się przede wszystkim do koncepcji Ferdinanda de Saussure’a i Ludwiga Wittgensteina. Nakreśliwszy swoisty fundament kontekstualny, profesor scharakteryzował tytułowe trzy koncepcje dyskursu: Michela Foucaulta, Jurgena Habermasa oraz Ernesta Laclau, określając właściwe im tradycje teoretyczne/metodologiczne oraz m.in. kluczowe pojęcia, składające się na określone rozumienie dyskursu. Podsumowując, prof. Lotar Rasiński dokonał („próby” – jak o tym mówił) zestawienia koncepcji dyskursu w trzech prezentowanych ujęciach pod kątem wybranych kryteriów, ukazując wzajemne podobieństwa i różnice pomiędzy nimi.

Ostatnie słowo należało podczas sesji wykładowej do prof. dr hab. Tomasza Szkudlarka z Uniwersytetu Gdańskiego. Wykład „Retoryka i polityka: dyskurs teorii edukacji” stanowił prezentację wybranych założeń oraz analiz prowadzonych w ramach aktualnie realizowanego projektu badawczego. Profesor opowiedział o analizach teorii pedagogicznych, wskazując na główną inspirację podejmowanych prac, pochodzącą z teorii Ernesta Laclau. W optyce tej retorykę należy traktować w jej funkcjach ontologicznych, bowiem figury retoryczne stanowią ważne narzędzia konstruowania zbiorowych tożsamości (totalności). Teoretyczne inspiracje oraz analityczne doświadczenia pozwoliły na wyodrębnienie w analizowanych teoriach pedagogicznych konstrukcji totalności (E. Laclau), widzialności i niewidzialności (M. Foucault, J. Rancière) oraz temporalności.

Wystąpienie prof. Tomasza Szkudlarka stało się swego rodzaju kontynuacją teoretycznych rozważań prof. Lotara Rasińskiego, w jego części dotyczącej myśli Ernesta Laclau. Prof. Szkudlarka, rozwijając własną strategię analityczną, przywołał między innymi – pochodzącą ze słownika Laclau – kategorię „pustego znaczącego”, która o swej ‘dyskursywnej nośności’ poświadczyła podczas powykładowej dyskusji, będąc wielokrotnie przywoływaną. Ślady odwołań do zjawiska „pustego znaczącego”, choć w nieco innej odsłonie, można było także znaleźć w wystąpieniu prof. Marka Czyżewskiego, gdy przy okazji rozważań metodologicznych mówił o „nazwie bez

desygnatu”. Paradoksalnie, za nazwą pustą nie stoi pustka, a pewien rezerwuar znaczeń, nacechowanych ideologicznie, nieartykułowanych wprost. Choćby w ten oto sposób, szkicować można także powrót do wykładu prof. Agnieszki Rypel, zainteresowanej analizą ideologicznych przekazów w edukacyjnych dyskursach.

Po przerwie kawowej, na dopełnienie teoretyczno-metodologicznych rozważań, prof. Helena Ostrowicka rozpoczęła prowadzenie panelu dyskusyjnego „W poszukiwaniu osobliwości pedagogicznie zorientowanej analizy dyskursu”. Prowadząca zaprosiła do dyskusji dr hab. Evę Zamojską, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, dr Monikę Popow (także z UAM) oraz (z Uniwersytetu Gdańskiego) dr. Piotra Stańczyka i dr Karolinę Starego.

Jako cel dyskusji prof. Ostrowicka określiła namysł nad charakterystyką pedagogicznych badań oraz analiz dyskursu. Potrzeba owego namysłu określona została jako wynikająca między innymi z rozbieżności pomiędzy silnym umocowaniem studiów nad dyskursem w pedagogice polskiej a wciąż skromną metodologią pedagogicznych badań w tym zakresie. Paneliści formułowali odpowiedzi na pytania dotyczące możliwości, jakie niesie analiza dyskursu implementowana do badań zjawisk edukacyjnych, własnych doświadczeń badawczych oraz miejsc, w których dyskurs edukacyjny dochodzi do swego określenia. Nie zabrakło także pytań oraz komentarzy wypowiedzianych przez pozostałych uczestników spotkania, a wyłaniająca się z dyskusji idea interdyscyplinarności towarzyszyła zebrany także podczas długich rozmów przy wspólnej kolacji.

Następnego dnia (8 listopada), odbyły się warsztaty analizy dyskursu w dwóch równoległych sesjach. W sesji pierwszej przeprowadzone zostały warsztaty postfoucaultowskiej analizy dyskursu oraz analizy mediacyjnej.

Dr Magdalena Nowicka-Franczak (UŁ, Instytut Socjologii), poprowadziła warsztaty analizy postfoucaultowskiej, nastawionej – zgodnie z inspiracjami myślą Michela Foucaulta – na rozpoznanie relacji władzy w dyskursach. Dr Nowicka-Franczak przedstawiła uczestnikom warsztatów szczegółowe wprowadzenie teoretyczne, w którym zawarła między innymi kluczowe dla postfoucaultowskiej analizy dyskursu pojęcia (tj. wypowiedź, formacja dyskursywna, praktyka dyskursywna, procedury kontroli dyskursu, dyspozytyw, reżim prawdy), by następnie „prześledzić” wspólnie kolejne etapy w postępowaniu badawczym. Wśród przygotowanych materiałów empirycznych znalazły się przekazy medialne, dokumenty instytucjonalne oraz wywiady.

Tematem warsztatów z analizy mediacyjnej prowadzący, dr Tomasz Piekot (UWr, Instytut Filologii Polskiej), uczynił dyskursywny spór o głuchotę. Uczestnicy spotkania mieli okazję poznać specyfikę – charakterystycznej dla dyskursywnego mediatora – krytycznej, zaangażowanej postawy badawczej. Badacz-mediator, stając w dyskursywnych sporach po stronie grup słabszych, zdominowanych, nierzadko staje także w obliczu trudnych do rozwikłania pytań o charakterze nie tylko metodologicznym, na przykład: Czy można mediuować pomiędzy wykluczającymi się porządkami? Czy w procesie badawczym można „przepracować” własny system wartości oraz poglądy? Podczas warsztatów dr Piekot odpowiadał na te oraz inne, ważne z perspektywy podejmowanych na gruncie analizy mediacyjnej pytania.

Po kawowej przerwie, w drugiej części sesji warsztatowych, odbyły się warsztaty z analizy narracyjnej oraz konwersacyjnej.

Podczas warsztatów z analizy narracyjnej prowadzący – dr Piotr Pawliszak (UG, Instytut Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa) – podkreślał, iż analiza narracyjna stanowi pewną „rodzinę metod”, nastawionych na poszukiwanie w dyskursach względnie trwałych struktur

narracyjnych, pewnych wzorów kulturowych i związanych z nimi praktyk. Dr Pawliszak przedstawił główne nurty narratologii oraz koncepcje teoretyczne, a także zaproponował własną wersję analizy narracyjnej. Wybrane narzędzia analityczne, posłużyły do wspólnych, narracyjnych analiz.

W obszar analizy konwersacyjnej wprowadziła uczestników warsztatów dr hab. Dorota Rancew-Sikora, prof. Uniwersytetu Gdańskiego. Zainteresowani, poznawszy ideę analizy oraz symbole używane do transkrypcji interakcji, przeprowadzili samodzielnie kodowanie. Materiał do analiz stanowiły fragmenty filmów, w których uczestnicy przyglądali się sekwencjom słów oraz gestów, opisywali i porównywali organizacje poszczególnych sekwencji i konfrontowali uzyskane wyniki. Analiza konwersacyjna, wraz z mozołną procedurą transkrypcji i kodowania, przekonywała, iż badania dyskursu mogą stanowić doskonale ćwiczenie cierpliwości.

Po ukończonych warsztatach dyskursy o dyskursach wciąż jednak nie milkły, a wraz z obecnymi gośćmi przeniosły się z biblioteki bydgoskiego Uniwersytetu w inne, nie tylko akademickie przestrzenie. Mimo zakończenia seminarium na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego atmosfera tego szczególnego intelektualnego spotkania długo jeszcze trwała. Parafrazując słowa prof. Tomasza Szukdlarka, wypowiedziane podczas seminaryjnego wykładu: skoro uniwersytet stanowi instytucję długiego trwania, także o dyskursie – z pewnością – warto myśleć w takiej perspektywie.

Aleksandra Rzyska

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji „The academic education in pedagogical and social professions. Between theory and practice”, Darmstadt, 7 grudnia 2016 roku

Dnia 7 grudnia 2016 roku odbyła się Międzynarodowa Konferencja „The academic education in pedagogical and social professions. Between theory and practice”, zorganizowana przez Wydział Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Evangelische Hochschule Darmstadt. Problematyka konferencji dotyczyła edukacji akademickiej adeptów studiów pedagogicznych, obejmowała zarówno aspekt teoretyczny, jak i praktyczny. W skład komitetu naukowego wydarzenia wchodził: dr Marina Metz, dr Renata Wawrzyniak-Beszterda, prof. zw. dr hab. Agnieszka Cybal-Michalska, dr Sylwia Jaskulska, dr Mateusz Marciniak.

Konferencja została oficjalnie otwarta przez dr Marinę Metz, która przywitała przybyłych gości w budynku Evangelische Hochschule Darmstadt oraz przedstawiła przebieg obrad. Następnie głos zabrała dr Renata Wawrzyniak-Beszterda, podkreślając satysfakcję z podjętej współpracy naukowej z EHD oraz życząc wszystkim uczestnikom jak najlepszego wykorzystania czasu tego naukowego spotkania. Wystąpienie wprowadzające przygotował prof. Erick Weber, który przedstawił zagadnienia związane z akademickim przygotowaniem pedagogów specjalizujących się w edukacji inkluzyjnej. Przybliżył niemieckie tradycje pracy z osobami niepełnosprawnymi oraz współczesne rozwiązania w tej dziedzinie.

Zaplanowane w ramach konferencji sekcje uporządkowane zostały w trzech obszarach tematycznych. Pierwsza część dotyczyła kwestii związanych z funkcjonowaniem studentów w przestrzeni uniwersytetu: *Academic students in the space of the university*. Znalazły się tu wystąpienia